

УДК 368.023.5(477)

Н. В. Приказюк,
к. е. н., доцент кафедри страхування та ризик-менеджменту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ БРОКЕРІВ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ

Досліджено особливості регулювання та основні тенденції розвитку діяльності страхових брокерів в Україні. Виявлено проблеми та окреслено перспективи розвитку вітчизняного інституту страхових брокерів.

Features of regulation and main trends of activities of insurance brokers in Ukraine are investigated. Problems and prospects for development of the national institute of insurance brokers are discovered.

Ключові слова: *страхові посередники, страхові брокери, посередницька діяльність на страховому ринку, регулювання діяльності страхових брокерів.*

Keywords: *insurance intermediation, insurance brokers, brokering on the insurance market, regulation of insurance brokers.*

Актуальність проблеми. Важливість страхування в сучасній економіці є очевидною, оскільки за допомогою страхування реалізується захист майнових інтересів юридичних та фізичних осіб, а також держави загалом. Основу ефективного функціонування страхового ринку складають стабільні страхові компанії, свідомі страховальники та розвинені страхові посередники, зокрема страхові брокери. На сьогоднішній день серед ключових проблем розвитку страхового ринку в Україні є недостатня узгодженість діяльності страхових брокерів. Зазначене зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень показує, що вивченням теоретичних та практичних аспектів діяльності страхових брокерів займаються такі вітчизняні вчені, як В.Д. Базилевич, І.А. Габідулін, О.О. Гаманкова, О.М. Залетов, Р.В. Пікус, С.С. Осадець, А.Ф. Філонюк, В.М. Фурман, Я.П. Шумелда та інші. Однак існує потреба у подальшому дослідженні тенденцій та перспектив функціонування страхових брокерів в Україні, а також особливостей державного регулювання їх діяльності.

Метою статті є дослідження особливостей регулювання діяльності страхових брокерів в Україні, виявлення проблем та перспектив розвитку вітчизняного інституту страхових брокерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхова діяльність в Україні може проводитися за участю страхових або перестрахових брокерів як виключний вид діяльності. Вона може включати консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу, пов'язану з підготовкою, укладанням та виконанням (супроводом) договорів страхування (перестраховання), в тому числі щодо врегулювання збитків у частині одержання та перерахування страхових платежів, страхових виплат та страхових відшкодувань за угодою зі страховальником або перестраховальником. Також до неї входять інші посередницькі послуги у страхуванні та перестрахованні за переліком, встановленим Національною комісією, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг. При цьому, брокер постійно вивчає ситуацію на ринку, аналізує, як змінюються ставки і розміри страхового покриття, які нові страхові продукти (послуги) з'являються в результаті розвитку страхової індустрії.

Загалом страхові брокери - громадяни або юридичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють посередницьку діяльність на страховому ринку від свого імені на підставі доручень страховальника або страховика.

В законодавстві України зазначається, що страхові брокери - це юридичні особи або громадяни, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страховальник [1].

Отже, страхові брокери поділяються на кілька типів. Брокерами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, у вигляді брокерської контори з найманим персоналом. Великі корпорації можуть мати свого, так званого, «кептивного брокера».

Страхові брокери відрізняються від інших посередників, що функціонують на страховому ринку рядом ознак. Основні характеристики страхових брокерів наступні [2]:

1. Брокери здійснюють посередницьку діяльність від свого імені на підставі доручень страховальника.
2. Діяльність страхових брокерів обов'язково підлягає ліцензуванню.
3. Для страхових брокерів обов'язково є державна реєстрація.
4. Посередницька діяльність на страховому ринку є одиничним видом діяльності брокера (фахова діяльність).

5. Комісійну винагороду отримують від страховика або страховальника, і вона є вищою ніж у інших посередників, оскільки брокери вважаються більш кваліфікованими посередниками (проте, сам розмір комісійних обговорюється безпосередньо з окремим клієнтом, і в деяких випадках може бути нижче, ніж у страхового агента).

6. Страхові брокери працюють з багатьма страховиками.
7. Страхові брокери мають справу зі складними ризиками (з індивідуальними продуктами).

Щодо розвитку інституту страхових брокерів в Україні, то варто зазначити, що до 1996 року їх діяльність як страхових посередників практично не регулювалася. Згідно з діючим на той час Декретом «Про страхування», для проведення брокерської діяльності було достатньо зареєструватися як суб'єкт підприємницької діяльності та повідомити про це за 10 днів в Український комітет у справах нагляду за страховою діяльністю [1].

За деякими даними, станом на 1996 рік в Україні налічувалося близько 5000 агентів, з них 50 - юридичні особи, які діяли на правах агентів. Разом з тим, за офіційними даними на 1996 рік в Україні страхових брокерів практично не було.

У 1996 році був прийнятий Закон України «Про страхування», стаття 15 якого присвячувалася страховому посередництву. У цьому ж році була прийнята Постанова КМУ №1523 «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» [3], але в ній не були вказані механізми регулювання діяльності страхових брокерів.

У квітні 1999 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про впорядкування діяльності страхових брокерів» № 747, яка врегулювала діяльність страхових брокерів, передбачала їх сертифікацію та порядок включення до державного реєстру страхових (перестрахових) брокерів (на сьогодні втратила чинність).

У відповідності до даної Постанови, в Україні діяльність страхових брокерів почалася з 2000 року. З цього моменту, для здійснення своєї діяльності, страховим брокерам доводилося мати сертифікат, який видавався відповідно до Наказу Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю №78 «Про затвердження інструкцій про порядок сертифікації страхових брокерів, ведення державного реєстру страхових брокерів та регулювання їх діяльності». Відповідно до цієї Інструкції, сертифікація страхових брокерів здійснюється шляхом проходження навчання та/або складання іспиту громадянами-підприємцями або керівниками юридичних осіб, зареєстрованими в установленому порядку, як суб'єкти підприємницької діяльності і націленими проводити брокерську діяльність на страховому ринку (на сьогодні втратила чинність).

У 2004 році Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг видала Положення «Про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів» №736, у якому описувалася процедура видачі ліцензії на здійснення брокерської діяльності [4].

У 2007 році було прийнято розпорядження Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України «Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами» № 8170 [5]. У даному документі перераховані нормативно-правові акти для страхових і перестрахових брокерів, територія укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами та контроль над дотриманням вимог страховими та перестраховими брокерами.

Розглянемо, як розвивався інститут брокерів в Україні в кількісних показниках. Як зазначалося вище, в Україні перші офіційні брокери були зареєстровані в березні 2000 року.

Протягом 12 років, лише 158 організацій по всій Україні зареєструвалися як страхові брокери. За понад десять років, від діяльності в якості страхового брокера відмовилося 98 організацій та фізичних осіб-підприємців, і на 01.01.2012 року їх залишилося всього 60 [6]. Динаміка кількості страхових брокерів України в 2003-2011 роках наведена в таблиці 1.

Таблиця 1. Динаміка кількості страхових брокерів України протягом 2003-2011рр.*

| Рік | Кількість страхових брокерів | Темп приросту, % |
|------|------------------------------|------------------|
| 2003 | 80 | - |
| 2004 | 78 | -2,5 |
| 2005 | 69 | -11,5 |
| 2006 | 67 | -2,9 |
| 2007 | 65 | -3,0 |
| 2008 | 57 | -12,3 |
| 2009 | 60 | 5,26 |
| 2010 | 59 | -1,67 |
| 2011 | 60 | 1,69 |

* Джерело. Складено та розраховано автором за даними [6; 7]

З таблиці 1 видно, що кількість страхових брокерів на українському ринку практично щороку зменшується. В 2008 році по відношенню до 2007 року спостерігається найменший темп приросту (-12,3% або зменшення на 8 страхових брокерів). 2009 та 2011 роки характеризуються позитивною динамікою, кількість страхових брокерів збільшується на 3 та 1 відповідно. Загалом тренд динаміки кількості страхових брокерів свідчить про негативну тенденцію, лише протягом 8 років кількість страхових брокерів на ринку України зменшилась на 25%.

Слід зазначити, що діяльність страхових брокерів в Україні характеризується значною регіональною диспропорцією, яка до того ж збільшується з роками. Так, частка страхових брокерів, зареєстрованих у м. Києві в 2005 році становила 42% (45 брокерів), в 2009 році – 68% (41 брокер), а в 2001 – аж понад 73% (44 брокери).

Такий регіональний розподіл не можна назвати позитивним, однак якщо подивитися на концентрацію страхових компаній, то можна спостерігати аналогічну ситуацію: перше місце займає м. Київ та Київська обл., друге місце - Харківська обл., третє і четверте - Донецька і Дніпропетровська області відповідно (таблиця 2).

Таблиця 2. Групування регіонів України за рівнем страхового потенціалу

| Рівень страхового потенціалу | Кількість регіонів | Назва регіонів |
|------------------------------|--------------------|--|
| Дуже високий | 2 | г. Київ та Київська обл. |
| Середній | 6 | Дніпропетровськ, Донецьк, Харків, Івано-Франківськ, Одеса, Запоріжжя |
| Дуже низький | 4 | Рівне, Львів, Хмельницький, Житомир |

* Джерело. Складено автором [6].

Важливим показником, який свідчить про розвиток інституту страхових брокерів, є співвідношення між кількістю страхових брокерів та кількістю страхових компаній (таблиця 3).

Таблиця 3. Співвідношення між кількістю страхових брокерів та кількістю страхових компаній в Україні в 2003-2011 роках

| Рік | Кількість страхових брокерів | Кількість страхових компаній | Співвідношення страхових брокерів та страхових компаній | |
|------|------------------------------|------------------------------|---|-------------------|
| | | | К-ть СБ : К-ть СК | К-ть СК : К-ть СБ |
| 2003 | 80 | 357 | 1:4 | 1:0,22 |
| 2004 | 78 | 387 | 1:5 | 1:0,20 |
| 2005 | 69 | 398 | 1:6 | 1:0,17 |
| 2006 | 67 | 411 | 1:6 | 1:0,16 |
| 2007 | 65 | 446 | 1:7 | 1:0,15 |
| 2008 | 57 | 469 | 1:8 | 1:0,12 |
| 2009 | 60 | 471 | 1:8 | 1:0,12 |
| 2010 | 59 | 456 | 1:8 | 1:0,12 |
| 2011 | 60 | 445 | 1:7 | 1:0,13 |

* Джерело. Складено та розраховано автором за даними [6; 7]

Як бачимо, співвідношення кількості страхових брокерів та страхових компаній у 2011 р. в Україні становило 1:7, тобто на одного брокера припадає понад 7 страхових компаній.

Як показує світовий досвід, кількість незалежних страхових посередників має бути на порядок вище кількості страховиків. Наприклад, у Великій Британії працює понад 9000 страхових консультантів та брокерів. У Польщі на 68 страхових компаній доводиться 1200 страхових брокерів, не рахуючи агентів.

Якщо взяти за правило формулу, за якою на одного страховика повинно припадати десять страхових брокерів, то притому кількість страхових компаній, що зареєстровані в Україні, має бути близько 5000 зареєстрованих страхових брокерів [8].

Отже, кількість брокерів, що працюють на страховому ринку України, за стандартами розвинених країн є досить низькою. До того ж частка премій, зібрана за участю страхових брокерів в Україні, склала лише 1,39 % від загальної кількості зібраних страхових премій, що свідчить про незначний розвиток інституту страхових брокерів в Україні.

Загалом страховим брокерам в Україні, щоб залучити та утримати клієнта потрібно докладати масу зусиль та пропонувати широкий спектр послуг. Так, досліджуючи електронні сайти страхових брокерів України, можна зробити висновок, що, в основному, страхові брокери надають наступні послуги [8; 9; 10; 11; 12; 13]:

- маркетингові дослідження страхового ринку;
- консультування по будь-яким видам страхування та по всім питанням, що пов'язані зі страхуванням;
- постійний моніторинг страхових продуктів та цін на страхування;
- підготовка та супровід договорів страхування від початку страхування до його закінчення;
- організація виплати страхового відшкодування;
- оцінка ризиків перед страхуванням;
- оцінка страхової вартості об'єктів перед страхуванням;
- допомога в організації та проведенні розслідування страхових випадків;
- послуги аварійних комісарів;
- оперативна технічна допомога в дорожніх умовах;
- проведення тендерів;
- страховий аудит;
- постійне відслідковування показників страхових компаній; контроль за станом конкретної страхової компанії та ринку загалом; формування своїх особистих рейтингів, що дозволяє клієнту не турбуватися про надійність розміщення ризиків. Так, страховий брокер автоматично виключає зі списку, або ж заносить в так званий «чорний» список страхову компанію, яка хоча б один раз не виплатила страхового відшкодування.

Деякі страхові брокери для залучення клієнтів надають неklasичні послуги страхування. Так, одні страхові брокери (зокрема страховий брокер «Дедал») можуть надати додаткові послуги не пов'язані з страхуванням напряму – наприклад, допомога в виборі банку під видачу кредиту для фізичних та юридичних осіб;

інші страхові брокери (зокрема «Марш Юроп С.А.») надають послуги з розміщення та ремонту автомобілів на акредитованих СТО, а також курси водіння автомобіля з системою гнучких знижок (йдеться про управління автомобілем в екстремальних ситуаціях).

Аналітики ринку, серед причин нерозвиненості інституту страхового посередництва, особливо відзначають проблему законодавчої бази України.

На сьогодні діяльність страхових та перестрахових брокерів в Україні регулюють чотири основні нормативно-правові акти, про які вже згадувалося вище, а саме: Закон України «Про страхування»; Постанова КМУ «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками»; Положення Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг «Про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів»; Розпорядження Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України «Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами», однак все це залишається не достатньо врегульованим ряд аспектів діяльності страхових брокерів.

Проаналізувавши єдину статтю Закону України «Про страхування», присвячену страховому посередництву, можна прийти до висновку, що страховий брокер отримує брокерську винагороду лише від страхувальника на підставі договору [1]. А це збільшує ціну страхового продукту, який продається через брокерське посередництво.

Цей факт породжує ситуацію, коли з загального обсягу страхових премій, які страхові компанії збирають за посередництва брокерів, лівова частка (близько 80%) формально надходить страховику від страхових агентів (через агентську компанію, створену при страховому брокеру) і лише незначна частина (близько 20%) - через брокерів [14].

У світовій практиці існує інший підхід до природи винагороди страхового брокера. Брокерська винагорода узгоджується зі страховиком (перестраховальником) і віднімається від суми страхового платежу.

На нашу думку, досить ефективно в Україні працює схема взаємодії страхового брокера «Дедал» із страховиками та страхувальниками, яка передбачає продаж страховим брокером страхувальнику страхового продукту за нетто-ставкою з умовленою комісійну винагороду і купівлю цього продукту у страховика за тією ж нетто-ставкою.

Така схема взаємодії працює також у Фінляндії та Бельгії. І, якщо порівнювати один і той же продукт за ціною у страхового агента та страхового брокера, то його ціна в останнього може бути навіть нижчою.

Щодо Постанови КМУ «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками», то вона складається з 4-х пунктів, в яких розкрито кілька визначень, трохи описані вимоги до страхових посередників, і вказані обмеження в діяльності посередника [3]. Для офіційного документа, який регулює як агентську, так і брокерську діяльність, цього недостатньо: не описані кваліфікаційні вимоги, порядок отримання комісії, принципи взаємодії страхових посередників зі страхувальниками і страховиками, відповідальність за порушення норм закону та багато іншого.

У Положенні Держфінпослуг «Про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів» (пункт 2.1.1) закріплені вимоги до брокерів, одна з яких полягає в тому, що брокер повинен подати копію кваліфікаційного документа (отриманого в порядку, встановленому Держфінпослуг) про одержання професійних знань, відповідних базовому рівню кваліфікації страхового (перестрахового) брокера [4]. Однак, в документі відсутня чітка інформація про те, який орган може видавати подібні документи, яким чином брокери спеціалізуються на ризиковому страхуванні і страхуванні життя.

Інтеграція України до Європейського Союзу має на увазі також дозвіл роботи страхових посередників в інтересах страховиків-нерезидентів. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами» суперечить Директиві ЄС 92/2002 зі страхового посередництва, яка передбачає вільне пересування страхових послуг в Європейському Співтоваристві [5; 15]. Наприклад, у законі Польщі про страхове посередництво (відповідно до зазначеної Директиви ЄС) будь агент або брокер іншої країни може працювати на території Польщі після відповідної реєстрації із зазначенням того, в інтересах якої страхової компанії він працює. Страхові посередники привнесли б конкуренцію на вітчизняний ринок і змусили б страховиків змінити своє ставлення як до схеми реалізації своїх продуктів (більшість компаній використовують багаторівневий маркетинг), так і до якості самих продуктів.

Суттєвою перешкодою на шляху розвитку інституту страхових брокерів в Україні є недовіра суспільства до їх діяльності. Така ситуація спричинена відсутністю в Україні встановлених вимог та механізмів надання страховими брокерами фінансових гарантій страхувальникам. Для покращення ситуації можна скористатися досвідом інших країн і ввести обов'язкове страхування професійної відповідальності страхових брокерів. Даний вид страхування може діяти за принципом, подібним до обов'язкового страхування професійної відповідальності нотаріусів, яке вже діє в Україні. Крім того, можна використовувати інший вид гарантії покриття професійної відповідальності страхових брокерів – банківський депозит визначеного розміру.

Висновки. Отже, інститут страхових брокерів в Україні все ще знаходиться на стадії розвитку, про що свідчать, як кількісні, так і якісні показники. Для покращення ситуації та активізації діяльності страхових брокерів необхідним є вжиття заходів, спрямованих на підвищення довіри страхувальників до брокерів, шляхом введення обов'язкового страхування професійної відповідальності останніх чи вимоги формування адекватного розміру гарантії у формі банківського депозиту. Крім того необхідно усунути існуючу проблему отримання комісійних від страховика. Цього можна досягти шляхом встановлення домовленості страхового брокера зі страховиком про покупку страхової послуги за її нетто-вартістю. Для покращення роботи страхових брокерів зі страховиками-нерезидентами можна розробити градацію страхової суми (наприклад, якщо вартість майна перевищує певну суму, тоді можна укладати договори зі страховиками-нерезидентами). Загалом для зміни ситуації діяльності страхових брокерів в кращу сторону, необхідно, перш за все, внести зміни в чинне вітчизняне законодавство та привести його у відповідність з європейськими нормами. Лише за таких умов воно буде стимулювати розвиток брокерської активності в Україні.

Література:

1. Про страхування: закон України від 07.03.1996 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.rada.gov.ua>.
2. Приказок Н.В. Зарубіжний досвід реалізації страхових продуктів / Н.В. Приказок, Т.П. Моташко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №5 (96). – С. 138-142.
3. Про порядок провадження діяльності страховими посередниками: постанова КМУ №1523 від 18.12.1996 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.rada.gov.ua>.
4. Про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів: положення Держфінпослуг №736 від 28.05.2004 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.rada.gov.ua>.
5. Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами: розпорядження Держфінпослуг №8170 від 25.10.2007 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.rada.gov.ua>.
6. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.dfp.gov.ua/>
7. Ліга страхових організацій України. Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://uainsur.com/>
8. Страховий брокер «Дедал». Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://dedal.ua/>
9. Страховий брокер «Марш Юроп С.А.». Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://marsh.com/>
10. Страховий брокер «Оукшотт Іншуренс Консалтанте Лімітед». Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://oakeshott.com.ua/>
11. Страховий брокер «Центр страхових консультацій». Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://cica.com.ua/>
12. Страховий брокер «Консорис». Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://consoris.com.ua/>
13. Страховий брокер «Малакут». Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://sb-malakut.com.ua/>
14. Федерация страхових посередників України. Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://fspu.com.ua/>
15. Directive 2002/92/EC of the European Parliament / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002L0092:EN:HTML>

Стаття надійшла до редакції 25.12.2012 р.



ТОВ "ДКС Центр"